

VOLKSWEERKUNDE AAN ONZE KUST

door J.B. DREESEN

INLEIDING

De mens is altijd afhankelijk geweest van het weer. Vroeger was het een kwestie van leven of dood, nu van meer of minder comfort. Hoewel radio en televisie ons dagelijks een uitgebreid weerbericht bezorgen, gebaseerd op de modernste waarnemingsmethodes, blijft de mens er nog steeds op uit om door eigen waarneming van bepaalde verschijnselen het weer te voorspellen.

Zo groeide in het verleden bij de volksmens een bijzonder taalgebruik, waarmee hij het weer aangaf.

Elk taalgebied, zelfs elke streek, heeft woorden, uitdrukkingen, gezegden en spreuken die enkel gebruikt worden in verband met het weer. In deze bijdrage volgt een overzicht van dit taalgebruik aan onze kust, met uitsluiting van weerspreuken. Het basismateriaal werd, in het begin van de 60er jaren, verzameld bij diverse informanten en getoetst aan het nog bestaande taalgebruik aan de Vlaamse kust. Later werd het aangevuld op basis van de BIJDRAGE TOT DE STUDIE VAN DE VISSERSTAAL TE DE PANNE door F.L. RIGAUX (D/2132/1976). Mijn bijzondere dank gaat naar Jef VERBANCK, ex-schipper, reder en vismijndirecteur in Nieuwpoort.

TYPISCHE WOORDEN, UITDRUKKINGEN EN GEZEGDEN OVER HET WEER AAN ONZE KUST

- WANNEER MEN DE ZEE OP GROTE AFSTAND RIEKT, IS DAT EEN VOORTEKEN VAN WIND EN STORM.
Drukdalingen maken de gassen vrij.
- HET GERUCHT VAN DE ZEEGOLVEN OP DE KUST (DE BRANDING), DIE MEN BIJ STIL WEER VAN VER KAN HOREN, HEET "ZEEROT" EN IS EEN TEKEN VAN NADEREND SLECHT WEER.
Zeegolven die op de kust breken zonder dat er wind is, zijn het gevolg van de DEINING, die op haar beurt veroorzaakt wordt door een storm die op afstand woedt.
- WANNEER MEN EINDE SEPTEMBER, TER HOOGTE VAN OOSTENDE, NOG ZEEHONDEN ZIET, ZAL MEN EEN ZACHTE WINTER HEBBEN.
De temperatuur van het zeewater is dan nog relatief hoog, wat zijn invloed zal hebben op de duur van de winter voor de kust. Dit gezegde heeft veel van zijn waarde verloren, omdat we nog zeer zelden een zeehond op onze kust zien.
- De vissers spreken van een SMOEL of een SMOET ZEETJE of van SMOEL of SMOET water, een rustige vlakke zee. Van het Engelse SMOOTH, vlak, effen.
- Is de mist erg dik, dan heet het JE KAN ER EEN NAGEL IN SLAAN of JE KAN DE MIST SNIJDEN ALS KAAS.
- Dikke natte mist heet SCHOTSE MIST en er loopt zelfs een versje SCHOTSE MIST DIE OP DE BELGEN PIST.

- Als het zicht beperkt is door mist of regen, spreekt de visser van DIK WEER.
- Zware aanvriezende mist of buiswater is BLACK FROST (uit het Engels), in Oostende spreekt men ook wel van ZWARTE MIST. In januari 1969 liep schipper POTS met de 0.81 JOHN op de IJslandse kusten bij een temperatuur van min 13° Celsius in een zware storm van winderkracht 11, op de schaal van Beaufort. In een ommezien werd de treiler door de aangroei van de BLACK FROST in een vlottende ijsmassa herschapen. Als gevolg van deze ijsmassa lag het vaartuig anderhalve voet (circa 45 cm) dieper dan normaal, waardoor de stabiliteit van het schip in gevaar kwam. De schipper had acht uur nodig om een haven te bereiken.
- Aanvriezende mist aan de boomtakken is BREMMEL, BRIMMEL of BRUMMEL. Een versje zegt : EEN MAN WORDT OUD, ALS HIJ ZIET HANGEN DRIE DAGEN DE BREMMEL AAN HET HOUT.
- MIST WORDT BEWAAID OF BEPIST of MIST IS BEWIND OF BEPIST. Na de mist komt regen of wind.
- DE MIST IS DE MOERE VAN ALLE WEER. Na mist kunnen alle soorten weer verwacht worden.
- Mistig regenachtig weer is PLAKKERSWEER.
- Van iemand die geen bezittingen heeft : HIJ PEIST DAT HIJ RIJK IS, HIJ HEEFT HONDERD GEMET SMOOR GEKOCHT OP ZEE. Smoor in de betekenis van mist. Een gemet is een oude oppervlaktemaat.
- Bij stormweer uit het noordoosten kan men soms op de horizon, in het noordwesten, bliksemflitsen zien. De visser zegt dan dat DE MARIONETTEN SPELEN.
- Als het op zee bladstil is : 'T BLED OF STAKELAMBLED.
- Een zacht windje is EEN ZUCHTJE.
- Een flauwe wind is een SCHOVERKOELTE. Het woord komt van SCHOVER, een open vissersbootje met een razeil, zoals de vroegere Oostendse garnaalboot.
- Noorderwind heeft een slechte reputatie, want JE VANGT ER NOCH VOGEL NOCH VIS. Vergelijk hierbij met een gezegde uit Bayonne (Fr) VENT DU NORD, RIEN NE MORD.
- De warme wind die 's zomers van de kust naar zee kan waaien, heet op de oostkust een BLEIERAAR en op de westkust een NEUZELWIND. We hebben hier te doen met een klassieke LANDWIND of BRIES.
- OOSTENWIND OVERDAG DE BAAS, 'S NACHTS EEN KIND of OOSTENWIND WAAIT ZICHZELF DOOD. Oostenwind groeit in de morgen, is het sterkst op de middag en valt rond middernacht stil. Dit verschijnsel is te wijten aan de invloed van LAND- en ZEEBRIES.
- Van personen die zich eigenaardig gedragen, zegt men DAT ZE VAN DEN OOSTENWIND GEPAKT ZIJN.

- De Ijslandvaarders spraken van WITTE WIND, als bij harde wind ZEEMIST gemengd met BUISWATER over de zee-oppervlakte gejaagd wordt. Omdat die wind meestal uit het noordwesten kwam, luidde het WIND UIT DE NOORDWEST, THUIS BEST.
- Stormweer uit het noorden is NOORDS WEER. Meestal brengt dat in de winter zeer koud weer, waarbij de vissers last hadden van koude handen. Er liep dan ook een gezegde in de visserij...OH MIJN HANDJES, MIJN HANDJES...GELD VOOR POESTERS MAAR VOOR GEEN WANTJES. En poester is warme koffie met een geut cognac.
- De wind kan aan de kust SNUF zijn. Een snuffe wind is een plotselinge opkomende wind. INVALLEN of SLAKIEREN : in kracht verminderen. TOEKOMMEN, VERHOGEN of VERKOELEN : in kracht toenemen. INDEREN, VERINDEREN of INLOPEN : krimpen, tegen de wijzerzin van een uurwerk draaien. VERNOORDELIJKEN, VERZUIDELIJKEN, VEROOSTEREN of VERWESTEREN. TEGEN of MEE ZIJN. VAN BINNEN ZIJN : van land naar zee waaien, een binnenwind of landbries. VAN BUITEN ZIJN : van zee naar land waaien, een buitenwind of zeebries.
- Een UITSCHIETER is een opkomende wind die krachtiger wordt en blijft aanhouden. Zo zegt men wel REGEN UIT DE ZUIDWEST IS EEN UITSCHIETER UIT DE NOORDWEST.
- GAT heeft in de visserij, ondermeer, de betekenis van windstreek. De visser zegt dat DE WIND UIT HET WESTERGAT KOMT.
- DAAR KOMT EEN LUCHTJE of een KILTE, zegt de visser als een LABBERKOELTE - een licht briesje - begint te waaien.
- Pal voor de wind liggen heet op z'n Oostends RECHT OP Z'N OEPJE LIGGEN of RECHT OP Z'N STERRETJE LIGGEN.
- Van zeer zwaar stormweer zegt de visser dat DE DUIVEL EN ZIJN MOER ZIJN LOSGELATEN of dat het HEMELDE VLIEGENDE SIESSEN is.
- Een visser die alle weer trotseert en bij alle weer vist - een reputatie die de Heistenaars hebben -, is een ZEEBEER, EEN ZEEBEEST, een ZEEDUIVEL.
- DE BEER GEZIEN HEBBEN of DE ZEEBEER GEZIEN HEBBEN wordt gezegd van personen die na hun eerste zeereis er genoeg van hebben en niet meer willen varen.
- Een schipper die met stormweer durft uit te varen, krijgt de bijnaam LEVENSMOE.
- Als het weer gaat veranderen, zegt men dat het gaat OPSTEKEN EN VRIEZEN of OPKLAREN EN VRIEZEN.
- Het zuiden en het zuidwesten hebben een slechte reputatie want ZUIDWEST, REGENNEST en WIND UIT HET ZUIDEN IS REGEN VOOR DE PUIDEN. Wind uit die richting is meestal een aanduiding van een naderende depressie (laagdrukgebied), dus van slecht weer.

- EEN BLEK is een straal, een glim, een heldere plek in een bewolkte hemel of een tijdelijke droogte tussen twee buien. Maar die naam verschilt aan de kust. Zo spreekt men aan de oostkust van een BLEK of BLEKKER, in Oostende van een LUMPTJE en aan de westkust van een BLINKERTJE. Men zegt dan EEN BLEK VOOR EEN LEK, een zonnestraaltje tussen de regenvlagen door. 'T IS BLEK VOOR LEK waarbij men wil zeggen dat het weer wankelbaar is. 'T IS LEK VOOR EEN BLEK, na een beetje regen krijgen we mooi weer.
- Bij vochtig warm weer, wanneer de zonnige perioden en buien elkaar aflossen, zegt men dat DE ZON STEEKT.
- De visser gebruikt het woord SMEER ook in de betekenis van "betrekken van de lucht". Zo zegt hij DE ZON (OF DE MAAN) HEEFT SMEER AAN HAAR GAT. De lucht begint te betrekken wat meestal een teken is van naderend slecht weer.
- Als de zonnestrallen door de wolken in het water schieten, zegt men dat DE ZON AL PISSENDE WEGGAAT of DE ZON STAAT OP STAKEN.
- Als het hard regent, REGENT HET MOLLEJONGEN of PUIDEJONGEN.
- Zeevogels verjagen achtte men aan boord gevaarlijk, omdat dit de wind aanwakkerde en men dan de zeilen moest reven, d.w.z. de oppervlakte verkleinen door een rif te steken. Het woord liep dan ook SPEEL MET GEEN VOGELS, WANT DAN SPEEL JE MET JE REVEN.
- Gaan de meeuwen hoog vliegen, dan zegt men HOGE MEEUWEN, HOGE WINDEN. Er is dan noordwestenwind te verwachten.
- EEN MALEFIJT of KWAVEERVOGEL is de benaming voor verschillende soorten stormvogels (Procellaria), die slecht weer aankondigen door zich in de nabijheid van vaartuigen te vertonen. De visser zegt dan HET ZIJN MALFIJTEN DIE REGEN EN WIND SCHIJTEN.
- Sommige vissers maken een onderscheid tussen MALEFIJT en MARMOKKE of MALLEMOKE, naam die ze geven aan de Noorse stormvogel of blauwvoet. Het woord komt van het Franse MALAMOK, een albatros met zwarte bek.
- Volle maan op maandag noemt EEN MAANDAGSE MAAN en was een voorbode van slecht weer. De vissers bleven dan aan wal en MAAKTEN DE MAANDAG of EEN LUIE MAANDAG. Ze staken niet in zee en gingen uit drinken.
- Een volle maan op vrijdag is voor de visser EEN PISMAAN of ZEIKMAAN en voor hem een voorbode van regen.
- Een ander gezegde was HET WEER ZAL MAAR BETEREN ALS DE ZON DE MAAN BESCHIJNT. Het weer zal veranderen als overdag de maan samen met de zon zichtbaar is.

DE OOSTENDSE SCHAAL VAN BEAUFORT

Zoals iedereen weet, is de Beaufortschaal een schaal ter aanduiding van de windkracht die gaat van 0 (windstilte) tot 12 (orkaan), opgesteld in 1805 door Sir Francis BEAUFORT (een Engelse admiraal) waarbij de zeilvoering als uitgangspunt werd genomen.

Op onze kust ontstond in verband hiermee een eigen terminologie, die verschilde van plaats tot plaats en waarbij ook nog een verschil werd gemaakt tussen de BOOTJESSJOUWERIE, de kustvisserij met open boten, en de andere visserij. Voor Oostende gold en geldt nog steeds de volgende terminologie.

SCHAAL NUMMER	BEAUFORT BENAMING	OOSTENDSE BENAMING
0	Stil	STAKELAMBLED alsmede de varianten
1	Flauw en stil	Een ZUCHTJE en in de bootjessjouwerie spreekt men van een KELLETJE
2	Flauwe koelte	Een KELTJE of KELLETJE
3	Lichte koelte	Een KAPPELINGE of KABELINGE
4	Matige koelte	Een BRIESJE
5	Frisse bries	Een SCHOON BRIESJE
6	Stijve bries	Een FERME of STERKE BRIES en in de bootjessjouwerie spreekt men van EEN STERKE KAUWE
7	Harde wind	een HALVE STORM
8	Stormachtig	VLIEGENDE KOELTE
9	Storm	VLIEGENDE WEER
10	Zware storm	VLIEGENDE STORM
11	Zeer zware storm	
12	Orkaan	ORKAAN, NOODWEER, VLIEGENDE ORKAAN, VLIEGENDE NOODWEER

**GENEESHEER PIETER DAMMAN EIST VERGOEDING
VAN DE STAD OOSTENDE (1)**

door Raymond VANCRAEYNEST

Pieter DAMMAN was rond 1750 geneesheer te Oostende en in dienst van het stadsbestuur.

Waarschijnlijk in de loop van de zomer 1753 vertrok hij naar Parijs om zich daar te bekwamen. Hij had daarvoor toelating bekomen van het stadsbestuur om 3 tot 4 maanden afwezig te zijn om zich in zijn beroep te volmaken. Op 1 oktober 1753 schreef hij naar het Oostends bestuur dat hij eerst er op gerekend had dat 3 tot 4 maanden zouden volstaan. Maar, zo schreef hij verder, "dagelijks word ik gewaar, hoe langer ik hier blijf, hoe meer dingen er te leren zijn, die hun nut zullen opleveren, zowel voor de gemeenschap als voor mijzelf". Hij liet daarom aan de burgemeester weten dat hij er mee zou gediend zijn dat de burgemeester het niet slecht zou vinden dat hij nog gans de winter te Parijs zou kunnen blijven. Hij logeerde daar in het "Hôtel de Macon", rue des Grands Augustin.

De burgemeester J. DE VETTE ging te rade bij het schepencollege. Het college liet Pieter DAMMAN bij brief van 7 oktober 1753 zijn beslissing kennen : hij moest dadelijk zijn taak te Oostende opnemen waarvoor hij het pensioen genoot. Als hij echter oordeelde daar heel de winter te verblijven tot voordeel van hemzelf en van de gemeenschap in de toekomst, dan was hij daar meester van te